

UDK 94(497.5 Krbava)“1493”(093)
929 Fabregues, Antonio
Primljeno: 1. rujna 2011.
Prihvaćeno: 24. listopada 2011.
Izvorni znanstveni rad

Antonio Fabregues o Krbavskoj bici

Neven Jovanović
Odsjek za klasičnu filologiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb
Republika Hrvatska
E-adresa: neven.jovanovic@ffzg.hr

Razmišljamo o kulturnom i književnom kontekstu dvaju latinističkih izvješća o traumatičnome događaju hrvatske povijesti - porazu hrvatske plemićke vojske na Krbavskome polju. Izvješća su djelo papinskoga izaslanika Antonija Fabreguesa (ili Fabregnesa; on će kasnije djelovati na dvoru cara Maksimilijana i kralja Vladislava II. Jagelovića). Radi se o dva pisma upućena Svetome Ocu iz Senja 8. i 13. rujna 1493. godine. (Fabregues se ondje nalazio zbog frankapanske opsade grada.) Kao svjedočenje iz prve ruke ovi su tekstovi naknadno priključeni poslanici koju je u ime pape Aleksandra VI. sastavio njegov tajnik Lodovico Podocathor (ili Podocatharo). Tako oformljena cjelina širila se sjevernom Italijom (Milano, Modena i Mantova) u prijepisima, a Rimskim Carstvom Njemačkoga Naroda u obliku letka - inkunabule (Beč, Johann Winterburg nakon 2. listopada 1493.). Pismo od 13. rujna prepisao je u svoju rukopisnu zbirku *Opus de antiquitatibus cum epitaphiis* (München, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 716) Hartmann Schedel, a na francuski ga je preveo i u svoju kroniku uključio burgundski ljetopisac Jean Molinet. Paralele s Fabreguesovim idejama i riječima postoje i u drugim dokumentima; kako u vremenski bliskima, a stilski znatno dotjeranijim tekstovima Jurja Divnića i Lodovica Podocathora, tako i u strukturi i motivima Zapisa popa Martinca pa i u latinskim povjesnicama domaćih autora Ludovika Crijevića Tuberoni i Ivana Tomašića (koji, poput Fabreguesa, naglašavaju ideju „rasapa hrvatske zemlje”).

Ključne riječi: protuturska književnost, ranonovovjekovlje, papinska diplomacija, izvještavanje, pismena propaganda, književne paralele

U latinističku književnost izravno vezanu za hrvatske zemlje turske teme ulaze epigramom *Epitaf Jurja i Perine* (*Epitaphium Gorgii et Perinę*, 1464. ili 1465.

godine) petnaestogodišnjega Marka Marulića te elegijom padovanskoga studenta Jurja Šižgorića od 8. lipnja 1469. godine (*Elegia edita per Georgium Sisgorem Sibenicensem, studentem Patavii, conquerentem de sua infelicitate ac de duorum obitu fratrum. 1469 VI-o Idus Iunias*).¹ Neizravno, kroz djela koja govore o osmanlijskoj prijetnji čitavom Hrvatsko-ugarskom Kraljevstvu, turske su teme u latinizmu prisutne najmanje dva desetljeća ranije, još od pisama humanista Francesca Filelfa Vladislavu I. Jageloviću (5. studenoga 1444., pet dana prije Bitke kod Varne), zatim poslanice Poggija Bracciolinija Ivanu Hunjadiju (Rim, 4. travnja 1448.), Ivana Viteza od Sredne u ime Ivana Hunjadija papi Nikoli V. (17. rujna 1448.) i Papinu izaslaniku Mikołaju Lasockome (30. prosinca 1448.) nakon poraza ugarskih snaga u drugoj Bici na Kosovu polju (18. - 19. listopada 1448.) te, napokon, Eneje Silvija Piccolominija istome papi o istome porazu (pismo od 25. studenoga 1448. iz Bečkoga Novog Mjesta). Ivan Vitez održao je i sedam protuturskih govora nakon pada Carigrada (u Pragu siječnja 1454., u Frankfurtu tijekom rujna i listopada iste godine te u Bečkome Novom Mjestu tijekom ožujka i travnja 1455. godine).²

Ovaj letimičan pregled početaka protuturskoga latinističkog spisateljstva na području Hrvatske i Ugarske za nas je važan zbog triju momenata. Prvo, u prozi su žanrovi - nositelji turskih tema ponajprije pisma (izvješća) i govori. Drugo, ovakva prepiska redovito uključuje strance, bilo kao autore ili kao adresate. Treće, ti su stranci (s izuzetkom Filelfa) službom povezani sa Svetom Stolicom: Poggio je papin tajnik i vjerojatno piše s odobrenjem Nikole V.; Mikołaj Lasocki, dekan krakovskoga kaptola, predstavlja istoga papu kod Hunjadija; Enea Silvio Piccolomini, 1448. tršćanski biskup, papin je poslanik kod rimsko-njemačkoga cara Fridrika III.

Tri će nam spomenuta momenta pomoći dok razmišljamo o kulturnom i književnom kontekstu dvaju važnih latinističkih svjedočenja o traumatičnome događaju hrvatske povijesti, o porazu hrvatske plemićke vojske u bici s

¹ Marulićev epigram br. 147. u: Marko Marulić, *Latinski stihovi*, Split: Književni krug, 2005., 210 - 211. Dvije rukopisne verzije Šižgorićeve elegije: Olga Perić, „Nekoliko Šižgorićevih neobjavljenih stihova”, *Latina et Graeca*, 26 (1985.): 123 - 125; Darko Novaković, „Nepoznata verzija Šižgorićeve elegije o smrti dvojice braće”, *Hrvatska književna baština*, knj. 1., Zagreb: 2002., 253-266.

² Usp. Klára Pajorin, „Antiturcica negli anni quaranta del '400: Le epistole di Francesco Filelfo, di Poggio Bracciolini e di János Vitéz”, *Camoenae Hungaricae*, 3 (2006.): 17 - 28. Filelfovo pismo najlakše je dostupno u nekome od digitaliziranih starih izdanja njegove korespondencije, npr. onome mletačkom iz 1473. godine (prvo pismo šeste knjige) u zbirci inkunabula Bavarske državne knjižnice: http://daten.digitalesammlungen.de/bsb00058872/image_155. Poggiovo je pismo dostupno u digitalizatu zbirke HathiTrust, *Spicilegium Romanum* 10 (1844.): 247 - 150: <http://hdl.handle.net/2027/ucm.5324343496>. Piccolominijevo je izvješće digitalizirani dokument br. 48. zbirke *Genus, incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad, regni Hungariae gubernatoris, argumentis criticis illustrata*, ur. György Fejér, Budapest, 1844.: <http://www.arcanum.hu/mol/lpext.dll/fejer/33f4/3598/359c/35cc>. Vitezova pisma nose br. 37. i 41., a govori 4. - 10. u izdanju Ioannes Vitez de Zredna, *Opera quae supersunt*, urednik Iván Boronkai, Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980.

Osmanlijama na Krbavskome polju kraj Udbine 9. rujna 1493. godine. Svjedočenja o kojima je riječ pisma su papinskoga izaslanika Antonija Fabreguesa upućena Svetome Ocu iz Senja 8. i 13. rujna 1493. godine. Objavio ih je Ferdo Šišić 1937. godine,³ ali uz minimalan komentar i bez posve jasnih podataka o njihovoj kasnijoj uporabi. Nedavni rad Janeza Mlinara upozorio je da su pisma zabilježena i u *Regesta imperii* (RI), inventaru izvora rimsko-njemačkih careva od Karolinga do Maksimilijana I. te papa ranoga i visokoga srednjovjekovlja. Iz RI Mlinar preuzima ocjenu da je Fabreguesovo (drugo) „pismo kasnije iz propagandnih namjena bilo prevedeno na više europskih jezika i razaslano po kršćanskom svijetu”.⁴ Na tome ćemo tragu ovdje priopćiti još neke izvore za Fabreguesova izvješća, donijeti nekoliko prosopografskih podataka o samome poslaniku te konkretnim podacima potvrditi ocjenu komentatora iz RI. Naznačit ćemo, također, i važne književne postupke i ideje Fabreguesovih izvješća.

1

Ferdo Šišić, donoseći u svojoj zbirci kao dokument 147. i 148. dvije inačice pisma pape Aleksandra VI. o provali Turaka u Hrvatsku (njemačka je verzija upućena caru Maksimilijanu, a latinska milanskim vojvodama Gianu Galeazzu i Lodovicu il Moru Sforza⁵), napominje da je njemačka inačica „Savremeni štampani letak u drž. arhivu u Nürnbergu; očito prijevod iz latinskoga”. Kao što je 1934. godine upozorio Nikola Žic, radi se o letku - inkunabuli zabilježenome pod brojem 895. u *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*.⁶

Podsjetimo da su tiskani leci kasnoga srednjovjekovlja i ranonovovjekovlja donedavno bili slabije istraženi mada se radi o publikacijama s mnoštvom namjena

³ „Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima (1473-1496)”, urednik Ferdo Šišić, *Starine JAZU* 38 (1937.): 1 - 180; dokumenti 142. i 144., 34. - 36.

⁴ Janez Mlinar, „Tipologija prekograničnih odnosa u kasnom srednjem vijeku. Primjer knezova Frankapana”, *Historijski zbornik*, svezak 62/1 (2011): 29-45.

⁵ Kenneth Meyer Setton, *The Papacy and the Levant, 1204-1571*, Volume II. The fifteenth century, Philadelphia: American Philosophical Society, 1978., 444., bilješka 101. Citirajući papino pismo Sforzama (uz neke nepreciznosti) Setton napominje da ga je našao i u Državnome arhivu u Mantovi (Arch. Gonzaga, Busta 834) i u Državnome arhivu u Modeni (Cancellaria marchionale poi ducale Estense, Estero: Carteggio di principi e signorie, Italia, Roma, Busta 1925/10 No. 10) te da je pismo objavio i Josef Chmel, „Briefe and Actenstücke zur Geschichte der Herzoge von Mailand von 1452 bis 1513”, *Notizenblatt, Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen* VI (1856): 421.-22.

⁶ Usporedi: Nikola Žic, „Krbavski razboj. Suvremeni tiskani letak o Bitci na Krbavskom polju”, *Obzor*, 75, br. 75. (1934.), 153. Podatak smo provjerili u digitalnoj verziji kataloga GW-a: <http://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/GW00895.htm>. Letak je bibliografski analizirao i Gedeon Borsa, „Néhány bécsi ősnymtatvány magyar vonatkozásai”, *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1963-1964*, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár (1966.), 179.-186. Internetska verzija dostupna je na adresi http://mek.niif.hu/03300/03301/html/bgkvti_3/bgki0307.htm. Prema letku je objavljen i izvadak Fabreguesova pisma br. 203. u: *A Frangepán család oklevéltára*, sv. 2, ur. Lajos Thallóczy, Samu Barabás, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1913., 213.

i konteksta, iznimno važnima za brzo prenošenje svakojakih informacija i ideja čitateljstvu najrazličitijih profila.⁷

Letak o Krbavskoj bici u Beču je tiskao Johann Winterburg, *terminus post quem* tiskanja jest 2. listopada 1493. godine (datum Papina pisma), a sadržaj čine latinska verzija pisma Aleksandra VI. caru Maksimilijanu⁸ (fol. 1a, *Alexander papa vj. (C)arissime in Christo fili noster. Salut. et apostolicam ben. Tercius nunc agitur mensis. Exquo intelleximus. nouos in Croacia Turcorum motus excitari...*), oba Fabreguesova pisma (fol. 1b) i njemački prijevod Papina pisma (fol. 2a, *Alexander babest der vj. (A)llerliebster Sun in got Das hail vnnd vnseren bebtlichen segen beuor. Es hait sich nun der dritt monadt verlouffen das wir vernummen haben wie ein newe bewegung der thurcken sich in Krabatten erhebe Vnd in willen die stat Segnie vnder sich zebringen...*⁹). Prema GW-u, letak je sačuvan u Hannoveru i Parizu, a fragmentaran primjerak postoji i u Beču. Borsa je istaknuo dvije svrhe Winterburgova izdanja: proširiti vijesti o turskoj opasnosti u austrijskim nasljednim zemljama i poduprijeti Maksimilijanove planove o ratu protiv Turaka.¹⁰

2

Drugo pismo Antonija Fabreguesa papi, ono nakon Krbavske bitke od 13. rujna 1493. godine, prepisano je u jednu od najvažnijih humanističkih rukopisnih zbirki antičkih natpisa, tzv. *Opus de antiquitatibus cum epitaphiis* (München, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 716) Hartmanna Schedela (1440. – 1514.), istaknutoga predstavnika nirnberškoga humanizma. Zbirku je Schedel sastavljao od 1502. do 1506. godine, a Fabreguesovo pismo prepisano je na folijima 129r-130r pod naslovom *Eruptio Turcorum cum deuastacione in Croatinos et Segniam*.¹¹

⁷ Usporedi, na primjer, Volker Honemann, Sabine Griese, Falk Eisermann, Marcus Ostermann (ur.), *Einblattdrucke des 15. und frühen 16. Jahrhunderts. Probleme, Perspektive, Fallstudien*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2000. i *Auswahlbibliographie zur Geschichte des Einblattdrucks in der frühen Neuzeit*. Erarbeitet im Rahmen des DFG-Projekts „Erschliessung und Digitalisierung der frühneuzeitlichen Einblattdrucke der Bayerischen Staatsbibliothek München“, studeni 2003., internet: <http://www.bsb-muenchen.de/fileadmin/images/www/pdf-dateien/Literatursuche/bibliogr.pdf>. [pristupljeno 21. srpnja 2011.]

⁸ Pismo je sastavio Ludovico Podocathor ili Podocatharo (Nikozija, Cipar, 1429. - Milano, 1504.), tajnik i liječnik Aleksandra VI. (Roderica Llançola i Borja) još prije njegova izbora za papu. Od 1483. godine Podocathor je biskup Capacija, a godine 1500. postat će kardinal.

⁹ U Šišićevu je izdanju („Rukovet spomenika”, dok. br. 147., 43.) jedan redak pogrešno složen te je izostao tekst od *haben wie do in Krabatten erhebe*.

¹⁰ Borsa, Néhány bécsi ősnymtatvány. Možda je u bečkome izdanju propagandnoga letka određenu ulogu odigrao i sam Fabregues, kojega će u ožujku 1494. godine papa poslati u misiju kod cara Maksimilijana. Usporedi niže s. 181.

¹¹ Digitalizirani mikrofilm kodeksa Clm 716 dostupan je na adresi <http://daten.digitale-sammlungen.de/~db/bsb00007356/images/>. Schedelova je verzija objavljena u: *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, svezak 4., urednik Nicolae Iorga, Bucarest: Édition de l'Académie Roumaine, 1915., broj 226, 210-211. Po svemu sudeći, Šišić nije znao za Iorgino izdanje.

Hartmann Schedel školovao se u Leipzigu (1456. – 1459.) i Padovi (1463. – 1466.). Kasnije je djelovao kao liječnik živeći od oko 1480. godine do smrti u Nürnbergu i dostigavši status imućnoga posjednika i člana gradskoga Velikog vijeća. (Sjetit ćemo se ovdje da Šišić govori o letku - inkunabuli „u drž. arhivu u Nürnbergu“.) Književnošću i znanošću Schedel se bavio u slobodno vrijeme, a njegova je knjižnica oko 1507. obasezala 667 tiskanih i rukopisnih svezaka, prvenstveno latinskih; velik je dio tih svezaka Schedel sam kompilirao ili prepisao. Najpoznatije je njegovo djelo opća kronika *Liber chronicarum cum figuris et ymaginibus ab inicio mundi*, prvi put tiskano u srpnju 1493. godine (tri mjeseca prije Krbavske bitke) kod Antona Kobergera u folio-formatu s više od 1800 drvoreza.

U kodeksu BSB Clm 716 Fabreguesov je tekst Schedel prepisao odmah iza pisma osmanskoga sultana Bajazida II. Papi (*Epistola imperatoris Turcorum ad summum pontificem Rome*, Carigrad, 20. svibnja 1490.) i odgovora pape Aleksandra VI. (*Responsio summi apostolici ad Turcorum imperatorem*, Rim, 22. lipnja 1493.),¹² a prije elegije Trogirana Ludovika Cipika (1456. – 1504.) za Pietra Riarija, kardinala Sv. Siksta (umro 3. siječnja 1474. godine): *Naenia Alouisii Cippici de clarissimo adolescente Petro Rhiario, Sixti summi pontificis nepote*.¹³

Schedelov tekst Fabreguesova pisma razlikuje se od verzije koju je objavio Šišić (prema prijepisu iz Državnoga arhiva u Milanu) u naslovu te u tridesetak sitnijih inačica.¹⁴ Nekoliko varijanti sugerira mogućnost boljih čitanja nego u Šišićevu predlošku. Kod prvoga spominjanja hrvatskoga bana (Emerika Derenčina) Schedel ima: *Bamis danus et eius filii omnesque domini tocius Corvacie*; besmisleno *Bamis danus*, koje je još i podcrtano, upućuje da je u predlošku moglo stajati (možda s pokratama) *banus Derenchen* ili slično, no Šišićev predložak ovdje ima samo *banus* ne spominjući Derenčinovo ime nigdje u pismu. Nadalje, kod Schedela čitamo *Duo domini de Strigna* na mjestu za koje Šišić komentira da je *Sregna* iz milanskoga rukopisa zapravo *Sdregna*, tj. Zrinj. Schedel - umjesto morfološki nepravilnoga *capuerunt* (na što Šišić upozorava) - ima *rapuerunt* i piše *Turci... erant ad novem milia equitum*, što je u latinskome logičnije od *futura erunt* kod Šišića. Malo kasnije Schedel - umjesto gramatički nelogičnoga *distant ab ista civitate Segnie per dietim cum dimidia* milanskog rukopisa - ima *per dietam* („za dan

¹² Ovo je pismo kod nas objavio Šišić, „Rukovet spomenika“, br. 119., 15-16 upravo prema spomenutom kodeksu Clm 716. Šišić, međutim, kao da nije znao za Schedelov prijepis Fabreguesova izvješća sa susjednih folija Clm 716.

¹³ O ovoj, dosad nepoznatoj, pjesmi trogirskega humanista, kasnijega biskupa Famaguste i tajnika Aleksandra VI. reći ćemo više na drugome mjestu.

¹⁴ Neke od Schedelovih tekstualnih varijanata sugeriraju da mu je naš kontekst bio slabo poznat. Umjesto *Corvacia* on svuda - osim na početku gdje stoji *Croatia* - piše *Cornatia*; *castrum de Cossaza* iz milanskoga rukopisa (Šišić ga identificira kao grad Krbavu, tj. Udbinu) kod Schedela je *castrum de Cossara*, što znači da je u oba predloška stajao neki iskvaren toponim. Frankapane Schedel ustrajno piše *de Fragepanibus*, a umjesto *Blagay* ima *blagan*. Neke su inačice u tekstu i nedovoljno smislene, npr. *valentibus* (umj. *volentibus*) *Turchis... ad propria redire*.

puta”). Napokon, u Clm 716. čitamo: *Civitas ista est cum maximo timore, quia eius banus abduxerat secum omnes stipendiarios milites et municiones*. Šišić umjesto *est cum timore* ima manje uvjerljivo *stat cum timore* (za *esse cum* postoje potvrde u antičkome latinitetu), a Schedelovo *abduxerat* logičnije je nego Šišićevo *adduxerat* - „bio je odveo sa sobom” umjesto „bio je doveo sa sobom”. Valja napomenuti i da kod Schedela u potpisu stoji *S(ervus) V(ester) Antonius Fabregnes* umjesto Šišićeva *Eiusdem Sanctitatis Vestre servus fidelis Antonius Fabregues* (o inačicama Fabreguesova imena više ćemo reći u prosopografskome dijelu članka).

3

Kao što upućuje komentator iz *Regesta imperii* (vidi gore), Fabreguesovo je drugo pismo o Krbavskoj bici na francuski preveo i u svoju kroniku uključio Jean Molinet (1435. – 1507.), pjesnik i skladatelj, a od 1475. godine ljetopisac na dvoru posljednjega burgundskog vojvode Karla Hrabrog i njegove kćeri Marije. Od 1479. godine Molinet je savjetnik Filipa I. Lijepog, kralja Kastilje i sina cara Maksimilijana. Molinetova kronika bilježi događaje od 1474. do 1506. godine i valja reći da je ostala u rukopisu do 1827. godine.¹⁵ To ne umanjuje važnost činjenice da je Molinet smatrao Fabreguesovo pismo dovoljno važnim da ga ne samo prevede na francuski jezik nego i uključi u svoj ljetopis.

Otvoreno ostaje pitanje kako je Molinet došao do Fabreguesova dokumenta i s kojom ga je svrhom uvrstio u *Kronike*. Što se prvoga tiče, istraživanja bi vjerojatno trebala ići putem Molinetovih habsburških gospodara nakon 1479. godine. U pogledu drugoga upozorili bismo da su ugarska zbivanja (i s njima vezana hrvatska te ličnosti vezane uz Hrvatsku) prilično prisutna u Molinetovu djelu.

4

O samome autoru pisama - izvješća iz rujna 1493. godine Antoniju Fabreguesu ne znamo mnogo. Daju se, ipak, s raznih strana prikupiti podaci koje je korisno objediniti.

Najprije, autorovo se prezime u literaturi spominje u dvije inačice: Fabregues i Fabregnes. (Fabregnes je u Schedelovu prijepisu, Winterburgerovoj inkunabuli, još nekim papirskim dokumentima i u literaturi - osobito mađarskoj i austrijskoj - koja se tim izvorima koristi izravno ili neizravno.) Osciliranje je, posve vjerojatno, plod paleografske nesigurnosti treba li čitati kurzivno *u* ili *n*.

Kao što kaže Papino pismo objavljeno u Winterburgovoj inkunabuli, u našim je krajevima Fabreguesov primarni diplomatski zadatak bio „uz određenu potporu”

¹⁵ *Editio princeps: Chroniques de Jean Molinet, publiées pour la première fois d'après les manuscrits de la Bibliothèque du roi; par J.-A. Buchon, Paris: Verdrière, 1827./1828. Fabreguesovo je pismo u četvrtome svesku s. 406., „Chapitre CCLXVIII”.*

intervenirati u papino ime zbog frankapanske opsade grada Senja (građani su u lipnju 1493. godine barem dva puta upozoravali papu na mogući savez Frankapana s Turcima¹⁶) „kako bi umirio plemenite Frankapane, njihove stvari doveo u red, te osokolio Senjane i učvrstio njihovu vjeru”. Po vlastitim riječima Fabregues je zadatak uspješno obavio¹⁷; otud u njegovim pismima poseban interes za djelovanje Anža Frankapana Brinjskog.¹⁸

U godinama nakon Krbavske bitke ime doktora Antonija Fabreguesa ili Fabregnesa, komornika i nuncija (*cubicularius et nuntius*) pape Aleksandra VI., nalazimo u četiri dokumenta. U ožujku 1494. godine Papa je po Fabreguesu poslao caru Maksimilijanu umjetnički izrađen posvećeni mač i posvećeni šešir „kao znak kraljevske vlasti i zaštite od svih neprijatelja kršćanstva”.¹⁹ U prosincu iste godine Papa je po istome nunciju slao Fridriku, bratu ugarskoga i poljskoga kralja, kardinalski šešir. Usput je Fabregues morao Maksimilijanu uručiti pismo, koje je u Beču predao austrijskome kancelaru Johannesu Waldneru.²⁰ Dvije godine kasnije, u veljači 1496., pišući u Rim svojim bankarima kaločki nadbiskup Petar Varda spominje da ga je Fabregues, po papinu nalogu, uveo u posjed petrovara-

¹⁶ Jedno je pismo Senjana papi (od 27. lipnja 1493. godine) objavio Šišić, „Rukovet spomenika”, br. 123., 18-19: „Intelleximus, quanta cum displicentia Vestra prelibata Sanctitas intelligit casum, angustias et tribulationes, quas ex continuis insidiis et incursionibus nostrorum inimicorum sustinemus, qui non solum per se ipsos variis cum damnis et periculis civitatem hanc cum districtu continue vexant, sed et adducto sibi auxilio et favore immanissimorum Thurcorum ad destructionem eiusdem civitatis invigilant, quorum rabies indies expectamus.” (U istome se dokumentu spominje i prethodno pismo i papin odgovor na nj.).

¹⁷ Usp. Šišić, „Rukovet spomenika”, br. 148., 45: „intelleximus nouos in Coruatia Turcorum motus, eorumque dominum ad ciuitatem Segnie opprimendam inhiare, capta occasione, ex discidiis dilectorum filiorum Nobilium de Fregepanibus, quos sibi variis pollicitationibus conciliare, et ad stipendia sua conducere studuit. Quare dicte ciuitatis saluti inuigilantes, que magno in periculo tunc etiam versabatur, premonito ea de re Carissimo in Christo filio nostro Wladislao Hungariae, Bohemieque Regi Illustri per certum nuntium ad Majestatem suam destinatum, ad reconciliandos ipsos Nobiles de Fregepanibus, et eorum res componendas, ac Segnienses corroborandos, et in fide firmandos statim cum aliquibus subsidiis dilectum filium Antonium Fabregues cubicularium, et nuntium nostrum transmisimus, cuius diligentia, cum res adiuuante domino, pro voto successisset, nuper ex Segnia per eius litteras atrox et miserabilis nuntius nobis allatus est...” O borbama Frankapana za Senj usp. Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata*, svezak drugi, dio treći, Zagreb: L. Hartman, 1904., 189.; Borislav Grgin, „Senj i Vinodol između kralja Matijaša Korvina, Frankapana i Venecije (1465-1471)”, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 28/1 (1996): 61-70; Ivan Jurković, „Turska opasnost i hrvatski velikaši - knez Bernardin Frankopan i njegovo doba”, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 17 (2000): 61-83.

¹⁸ Šišić, „Rukovet spomenika”, broj 142.: „Ceterum comes Angelus, salubribus monitis Sanctitatis Vestre reductus, ibit in auxilium bani cum ducentis equitibus et iunget se cum prefato bano, aut suos contra Turchos mittet et secure ire poterit; ita ego disposui. Prefatus comes scribit Sanctitati Vestre alligatas litteras; omnis eius spes in Sanctitate Vestra posita est, cuius interventu et auctoritate omnia eius negocia cum serenissimo rege bonum exitum esse habitura confidit.” Br. 144: „Milites comitis Angeli, quos ipse ad campum miserat, omnes mortui sunt.”

¹⁹ Rim, 6. ožujka 1494., RI XIV n. 2946.

²⁰ Beč, 25. prosinca 1494., RI XIV n. 3211.

dinskoga grada i opatije.²¹ Napokon, u srpnju iste godine u Rimu Fabregues je jedan od svjedoka pri sklapanju ugovora kojim se utvrđuje i ozakonjuje Sveta liga te joj pristupa i engleski kralj Henrik VII..²²

5

Fabreguesova izvješća o Krbavskoj bici dosad su u hrvatskoj historiografiji percipirana i korištena kao izvori podataka. No, kontekst u kojima su očuvana - bečki papinski letak, tekst u Schedelovoj rukopisnoj zbirci i poglavlje suvremene burghundske kronike - svjedoče i o njihovoj propagandnoj svrsi. Kao propaganda ta su izvješća morala djelovati na čitatelje te ih potaknuti da uvide važnost događaja i razinu opasnosti. Koja se izražajna sredstva koriste u tu svrhu i kako se u tome pogledu Fabreguesova izvješća odnose prema drugim zapisima o Krbavskoj bici? Neke ćemo moguće odgovore kratko naznačiti u ostatku rada.

Krenut ćemo od kompozicije dvaju izvješća poklanjajući posebnu pozornost onome što se u njima ponavlja. Ujedno ćemo upozoriti i na kompozicijska i repetitivna podudaranja s drugim tekstovima.

Dramatičnu napetost izaziva već činjenica da se radi o *два* izvješća. Ono što je najavljeno u prvome - „Omnipotens det sibi victoriam, amen; quoniam si aliter erit, quod deus avertat, actum est de hoc regno” - ostvaruje se nakon bitke: „In effectu, Beatissime Pater, nullus in tota Corvacia remansit, qui posset resistere. Actum est de patria ista.” Primjećujemo da će sličnu misao ponoviti i ninski biskup Juraj Divnić (pišući također Papi) nekoliko dana kasnije (27. rujna 1493.) i ondje će ocjena o skončanju zemlje biti uobličena u pogodbeni period; ponovit će se ključno i fatalno „actum est de...”, ali u retorički dotjeranijem okruženju: „Męnia custodibus egent, victualia desunt, oppida propugnatores carent; nisi Dominus custodierit civitates, reliquię et ipsarum prosternentur actumque erit de provinciis.”²³ Prvo Fabreguesovo izvješće komponirano je pregledno, jednostav-

²¹ Pismo br. 28., Bač, 4. veljače 1496. u: *Petri de Warda ... epistolae, cum nonnullis Wladislai II. regis Hungariae literis Petri causa scriptis. Praefatus est, et indicem chronologicum subjecit C. Wagner*, Posonii et Cassoviae: Landerer, 1776., 63-65. „Cujus Abbatiae, et Castri praedicti possessio nobis de mandato Sanctissimi Domini nostri Alexandri Papae Sexti, per manus Domini Antonii Fabregnes Suae Sanctitatis Cubicularii et Commissarii nobis tradenda erat; prout per eundem Dominum Antonium tradita quidem juxta mandatum et commissionem Regiam est, licet Bullae ipsae adhuc reformatione indigent.”

²² Rim, 18. srpnja 1496.: „Et Antonio Fabregnes Cubiculario Sanctissimi Domini nostri Papae, Testibus ad Praemissa vocatis habitis et specialiter requisitis et rogatis.” u *Foedera, conventiones, literae, et ejusdemque generis acta publica inter reges Angliae, et alios quosvis imperatores, reges, pontifices... ab 1101 ad nostra usque tempora, habita aut tractata accurante Thoma Rymer*. Tomi quinti pars I. et II. Hagae comitis: Neaulme (1741.), 108.

²³ Juraj Divnić, *Pismo papi Aleksandru VI*. Priredila Olga Perić, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić”, 1995., 16. „Actum est de” kao sudbonosna prijetnja u hrvatskoj protuturskoj publicistici javlja se i četvrt stoljeća kasnije, 1518. godine u pismu Petra Berislavića Lavu X. („Actum erit de his regnis”) kao i 1522. godine u otvorenome pismu koje je Marko Marulić uputio papi Hadrijanu VI. („Alioquin si fratrum suorum calamitatis ac stragis tantum spectatores futuri sunt et non ultores, actum est de

no i precizno. Otvara ga najnovija vijest („Hac hora per banum nunciatum est michi”) o turskoj provali, a slijedi plan banske vojske: „Turchos fecisse magna incendia et damna per Corvaciam et Alemaniam, comburrendo villas, ecclesias et multa monasteria fecissequingentem predam animarum. Prefatus banus cum omni quo potuit congregare conatu decrevit eos in certis passibus expectare ac cum eis pugnare, conarique predam christianorum ab eorum manibus recuperare”. Isti će par informacija biti rezimiran i u izvješću poslije bitke: „Sciat Sanctitas Vestra, quod nona presentis mensis septembris, volentibus Turchis cum ingenti preda christianorum captivorum de partibus Alemanie ad propria redire, et facientibus iter cum ipsa preda per partes Corvacie, banus et eius filii omnesque domini tocius Corvacie se opposuerunt, ut dictam predam ab eorum manibus recuperarent.”²⁴

Potom u prvome izvješću slijedi Fabreguesov citirani vapaj Bogu za pobjedu kršćanske vojske i obavijest o tome što je poslanik sam poduzeo (molio je zajedno s domaćim svećenstvom i bio spreman izvijestiti Papu o ishodu bitke). S prvotnom Fabreguesovom misijom povezane su vijesti o postupku Anža Frankapana, čije će se snage, po Fabreguesovoj uputi, pridružiti banskima, a Anž sam šalje Papi pismo i računa na njegovu podršku. Na koncu pisma opetovano se ističe Fabreguesova spremnost da promptno obavijesti o daljnjim događajima (prvi put: „de quo illico Beatitudinem Vestram certiozem reddam”, a na kraju: „De hiis que succedent, faciam passim Beatitudinem Vestram certiozem”). I ovo ponavljanje pridonosi dojmu napetosti.

Izvješće nakon bitke počinje očajnim krikom na način biblijskoga Jeremije: „Proh dolor planctus et ululatus maximus factus est super hanc miserrimam et desolatam Corvaciam et omnes eius provincie flexis genibus veniunt ad me auxilium implorantes. Rustici omnes qui remanserunt, vivunt in silvis.” Već u prijelazu sa „stanovnika na koljenima” na „seljake koji žive u šumi” naslućujemo važnu značajku čitava drugog Fabreguesova izvješća - to je određena nesustavnost, nesređenost, skakanje s teme na temu.

Nakon rezimea već poznatoga (vidi gore) Fabregues javlja najvažnije - ban je zarobljen. Od dvije tisuće konjanika i šest tisuća pješaka spasilo se jedva tristo, a ostali „omnes fuerunt mortui et capti”. (Informacija će ubrzo biti ponovljena: „tota nobilitas Corvatie capta est et mortua”. Divnić će isto formulirati više pjesnički: „partim prędę partim neci dati sunt”, dok će Podocatharo u Papinu pismu naći daljnju sintaktičku i leksičku varijaciju: „omnes aut capti aut trucidati sunt”.) Zatim Fabregues preciznošću diplomata obavještava o sastavu neprijateljske vojske;

omnibus”). O odnosu dvaju pisama vidi: Darko Novaković, „Glava je svima nam on: Marulićeva poslanica Hadrijanu VI” u: Marko Marulić, *Latinska manja djela* II, Split: Književni krug, 2011., 229-244, posebno 231-233.

²⁴ U prvome i drugome izvješću susreću se izrazi *ingens praeda, christianorum, ab eorum manibus recuperare*.

poimence navodi poginule i zarobljene hrvatske velikaše zaključujući da se jedini spasio Bernardin Frankapan. (Verbalne odjeke rečenice „Remansit solus comes Bernardinus” čut ćemo u završnoj ocjeni „nullus in tota Corvacia remansit, qui posset resistere”: *remansit, solus – nullus.*) Kao i u prvome izvješću Fabregues i ovdje poseban prostor posvećuje vojnicima Anža Frankapana („omnes mortui sunt”). Naposljetku daje u gornjoj zagradi citiranu ocjenu o „koncu ove zemlje”.

Činilo bi se da ovdje pismo može završiti. Fabregues, međutim, nadovezuje još pregršt vijesti, vrlo uočljivo skaćući s teme na temu: Turci su osvojili jedan grad (prema Šišiću Krbavu) te su dan i pol udaljeni od Senja. Čitava će zemlja propasti („tota ista patria peribit” slično kao gore) jer nema hrane ni nade za pomoć od ugarskoga kralja. U Senju vlada strah jer je ban odveo sve plaćenike. Ne stigne li pomoć od pape i Talijana, „omnia peribunt” - ili će se morati nagoditi s Turcima. Zatim Fabregues, kao i u prvome izvješću, govori o svojim postupcima (ostao je u gradu), ali onda se opet vraća na ono što je najnužnije (novci za vojnike i oružje), da bi odmah opet molio da mu se izdaju upute i upozoravao kako mora spavati u luci na brodu, a čitav grad plače tražeći pomoć pa - opet o svome potezu - kako je pisao ugarskome kralju. Izvješće završava crkveno važnom, šokantnom viješću o „mnogo redovnika i duhovnika” iz kršćanskoga tabora koje su Turci sasjekli u komadiće.

6

Podaci iz Fabreguesovih izvješća iskorišteni su i rezimirani, dakako, već u Papinu pismu koje je sastavio Podocatharo. Ondje čitamo:

„Nam cum nouem millia Turcorum Charintiam, et illi finitimos Germanie agros ingressi ac depopulati deuastassent magnamque inde predam abducerent, banus Segniae cum filio ac plerique duces regii aliique nobiliores Coruatiae cum duobus equitum milibus, sex uero peditum, sicut conuenerant, Turcorum exercitum cum ipsa preda onustum redeuntem sub spe eius recuperande inuaserunt: sed peccatis ita exigentibus, pugna infeliciter commissa nostri succubuerunt et profligati sunt; perpaucis exceptis omnes aut capti aut trucidati sunt: victores itaque Turci totam Coruatiam nullo resistente incursant, sicut Nobilitas V. intelligere poterit ex ipsarum litterarum exemplo, quod presentibus inclusum mittimus.”

Jednostavnost Fabreguesovih riječi Papin je tajnik preoblikovao u dotjeraniji, uravnoteženiji period. (Čitav je Podocatharov citat jedna rečenica u kojoj Fabreguesova *ingens praeda* postaje stišano *magna praeda*, a *cum omni quo potuit congregare conatu* zamijenjeno je umetnutim *sicut conuenerant*, dok je *ut dictam predam ab eorum manibus recuperarent* izrečeno gerundivskom sintagmom *sub spe eius recuperandae*.)²⁵ Diskretno je uvedeno teološko obrazloženje da je poraz

²⁵ Inače, biskup Divnić u svome pismu papi ne spominje oslobađanje zarobljenika kao motiv bana i hrvatske vojske - možda se to za nj podrazumijeva. Divnić govori općenito, npr. „quibus omnibus una

u bici kazna za grijeh: *sed peccatis ita exigentibus*. To ćemo naći već u Divnićevu pismu: „Quam ob rem haud iniuria censendum est nostros non armis infidelium sed divina sententia fuisse prostratos; nam ni vellet, non fieret; scio, peccata filiorum non passus est longius procedere sed plagis emendavit, quos curę habuit Pater indulgentissimus.”²⁶

Podocatharovo odnosno Papino pismo, međutim, umjesto jedne važne Fabreguesove misli - o prijetnji nagodbe Hrvata (ili Senjana; Fabregues je, možda namjerno, neodređen) s Turcima: „omnia peribunt aut cogentur facere aliquam conventionem cum Turcho” - donosi impersonalan, ali geopolitički nedvosmislen osvrt: „Nam ciuitas Segnie in foribus Italie constituta, omni nunc non solum presidio ac defensoribus destituta, sed etiam Rectore orbata, si in hostium potestatem deuerit, sicut pertimescendum est, nisi dominus illam custodire dignetur, quis nesciat ex illius portu commodissimo et oportunistissimo, et ex tam facili ac paruo traectu, totam Italiam, cui ipsi inhiant, morsibus eorum patere ac tantam pestem effugere non posse!”²⁷

„Predaju Turcima” usputno je spomenuo i Divnić u svome pismu,²⁸ no mnogo je više prostora (i to na samome završetku) ninski biskup dao geopolitičkome upozorenju: „Patet aditus per medios Croatiaę, Sclavoniaę Pannonięque exitus, qua tutos cursus et recursus posthac habere poterit ad Italiam, nam nec fluminum nec montium obiectu magnopere impediatur, et inter Ungariam, Illiriam et Liburniam medio tutissimus ibit...”²⁹

mens fuit, amor omnibus idem: aut reportare de tyranno triumphum aut ipsam pro fide Christi oppetere necem sanctamque cupiunt per vulnera mortem seu vivere credant sive extrema pati”; Divnić, *Pismo papi*, 18.

²⁶ Divnić, *Pismo papi*, 22. U sličnome je kontekstu teološko objašnjenje kršćanskoga poraza razrađivano npr. Enea Silvio Piccolomini pišući 1448. godine o Hunjadijevoj Bici na Kosovu polju: “Indoctior plebs coelestia numina redarguit, quae crucis fauerint inimicis, nec in divino conspectu, quid nostra mereantur scelera, pensat. - Quid scimus nos, qua mente in Turcos sit itum...”

²⁷ Ideju o Senju kao „vratima Italije” iznose na vrlo sličan način još 1468. godine Mlečani u uputi Francescu Sanudu, svome poslaniku kod pape: „Etenim status eorum [Segniensium] porta Italie, qua occupata, nulla amplius Turcis resistentia, nisi in ipsa Italia fieri poterit.” Iván Nagy, Albert Nyáry (ur.), *Magyar diplomacziak emlékek Mátyás király korából 1458-1490*, sv. 2., Budapest: Magyar Tudományok Akadémia, 1877., 104-105, br. 67. Internet, <http://www.archive.org/details/magyardiplomacz00mattgoog> [pristupljeno 22. srpnja 2011.]. Usp. i Grgin, „Senj i Vinodol”, 65.

²⁸ „Omnia enim ipsis presentem intentant mortem, cunctique iam desperata salute, quia res ipsorum summo in discrimine sit, non nisi de deditioe cogitant, nesciunt quippe quid in rem suam bene conducant consulere, hostes namque ad postes sunt”, Divnić, *Pismo papi*, 16.

²⁹ Divnić, isto, 26. Napomenimo ovdje da upravo ondje, na kraju pisma, i Divnić, kao i Fabregues, govori o *svojim* postupcima nudeći se za poslanika ugarskome kralju ako tako papa odredi: „Ad quem [regem Ungarorum] ut me ipsum transferrem, hi domini rogaverunt, subsidium pro reliquiis petiturus; quod iter consulto recusavi donec Sanctitas Vestra secus disposuerit. Que quocumque iusserit, ibo iusaque sedulus exequar quia eius mandato fulcitus et auctoritate tutus irem tutusque redirem composque petiti fierem.”

7

Ovako ideje i oblici Fabreguesovih izvješća odjekuju u tekstovima koji su im vremenski najbliži. Kakvi su kasniji odjeci? (Postavljajući ovo pitanje ne mislimo, dakako, na neposredan utjecaj Fabreguesovih pisama; ne kanimo tvrditi da su ih autori kasnijih tekstova nužno čitali nego pretpostavljamo da je Fabregues u govor o Krbavskoj bici uveo elemente koji su se kasnije ponavljali, jednako kao što je uveo i druge elemente koji su kasnije prigušeni ili nestali.)

Što se oblika tiče, kompoziciju sličnu Fabreguesovim pismima ima dio Zapisa popa Martinca koji govori o samoj Krbavskoj bici (od „I k tomu budući mi u skrbi i priobližen...” do konca zapisa).³⁰ Dok su dvije uvodne Martinčeve rečenice općenite, treća („Tagda že robljahu vse zemlje hrvatske i slovinske...”) odgovara Fabreguesovu opisu turske provale s početka prvoga pisma (v. gore, s. 183). Potom se Martinčevo izvještavanje fokusira na konkretan prostor Modruša i Krbavskoga polja.³¹ (Pustošenje Modruša Fabregues nije spomenuo; ono odgovara frankapanskoj perspektivi iz koje piše Martinac.) O samoj bici govore sljedeće dvije Martinčeve rečenice. Pop Martinac nije ni vojnik ni diplomat te izostavlja precizne podatke o datumu bitke i brojčanom stanju vojski, ali Fabreguesovom “Unde inita est inter eos acerrima pugna” sasvim odgovara Martinčevo „I tu boriše se braniju velijeju”. I pop brižno nabroja zarobljene i poginule velikaše: „bana hrvatskoga”, „kneza Ivana Frankapana”, „kneza Mikulu Frankapana”, „bana jajačkoga” - sve osobe koje navodi i Fabregues, najprije banove, a potom Frankapane. (Ipak, Martinac izostavlja Derenčinova sina te knezove Zrinske i Blagajske.) Vojno izvješće kod glagoljaša zamijenjeno je vjerskim paralelizmom u slavu poginulih - „krepći vitezi i boritelji slavni” pali su „veri radi Hrstovi”, a „pišći izabrani boritelji” izginuli su „veri radi jakože družba svetoga Mavricija”.³² Analogiju ovome motivu smrti „vjere radi” nalazimo u Fabreguesovoj posljednjoj vijesti čitavoga pisma, onoj o sasječenim redovnicima i duhovnicima. Martinčev podatak „Takmo že knez Brnardin Frankapan izide ot sredi boja s malimi” ekvivalent je Fabreguesovu - osim što papin poslanik navodi brojku (tri preživjela od

³⁰ Zapis citiramo i čitamo prema PSHK, 1, Zagreb: 1969., 82-84.

³¹ „Fokusiranje na događaje” prepoznaje u detaljnoj analizi Gordana Čupković, „Zapis popa Martinca kao spomenik književnog djelovanja”, *Umjetnost riječi* 53 (2009): 1-2, 1-27. Čupković jače ističe „simbolizaciju”, metaforičnost i svestremenost Martinčeva teksta, dok paralele drugih izvješća navodi - bez komentara i prema Šišićevoj građi - samo u bilješki 10. (isto, s. 7).

³² Upozoravamo usput da se rad Jurja Lokmera „Europska sastavnica hrvatske obrane od Turaka: Družba svetoga Mauricija u opisu Krbavske bitke popa Martinca”, *Croatica christiana periodica* 28 (2004): 54, 19-28 u cijelosti zasniva na filološki neodrživome tumačenju Martinčeve usporedbe hrvatskoga pješništva s legijom svetoga Mauricija. Lokmer - da bi dokazao da su u Bici na Krbavskom polju sudjelovali i „europski savojski vitezovi iz Družbe svetoga Mauricija” - shvaća riječi „tu že smrt priēše vēri r(a)di ēkože družba s(veta)go Mavriciē” kao „tu izgine vjere radi i Družba svetoga Mauricija” potpuno zanemarujući kako sintaksu poredbe („jakože”), tako i filološki rad dosadašnjih tumača i komentatora ovoga teksta - kroatista poput V. Štefanića i S. Damjanovića.

tri stotine) i otvoreno govori da je Bernardin „pobjegao” („aufugit”).³³ Umjesto dviju Fabreguesovih politički intoniranih zaključnih rečenica (u Hrvatskoj nema više nikoga sposobnog za otpor, s tom je zemljom gotovo) pop Martinac završava dvjema emotivnim, patetičnima - više nalik onome „dolor planctus et ululatus maximus” s početka Fabreguesova pisma: o ožalošćenoj rodbini koja tada „poče cviliti” i kako u zemlji „bisi skrb velija” nezapamćena od vremena Tatara, Gota i Atile.

Dramatičnu Fabreguesovu tezu „actum est de hoc regno” - koja će, kao „rasap domovine”, obilježiti i shvaćanje Krbavske bitke u modernoj historiografiji - preuzimaju kasniji povjesničari. Uočljivo je, međutim, da to ne čine inozemni pisci (poput Donada da Lezze, Bonfinija³⁴ i Giovija) nego domaći: Ludovik Crijević Tuberon i Ivan Tomašić. Kod Crijevića: „ea strage nobilitas Choruatice fere deleta est, agri uero abacto pecore una cum agricultoribus paene deserti.”³⁵ Tomašićeva poznata formulacija glasi: „Ti budeš danas začetak raspa hrvatske zemlje” (upozorenje Ivana Frankapana Cetinskoga banu Derenčinu posebno je istaknuto i jezično jer se radi o hrvatskoj rečenici citiranoj u latinskome tekstu), te u zaključku čitavoga odsječka o Krbavskoj bici: „Hec est prima destructio regni Corvatie ibique tota nobilitas corruiet Corvatie, anno salutis 1493.”³⁶

8

Premda izravne vojne i političke posljedice Krbavske bitke, po mišljenju modernih povjesničara, nisu bile katastrofalne - utoliko što nisu dovele do daljnjih turskih osvajanja - ipak se događaj u kolektivno sjećanje upisao kao „početak kraja”. Takvom su dojmu nesumnjivo doprinijela jednostavna, nedotjerana, ali upravo zato dramatična pisma jednoga stranca, papinskoga poslanika Antonija Fabreguesa (ili Fabregnesa; on će kasnije djelovati na dvoru cara Maksimilijana i kralja Vladislava II. Jagelovića), koji se u rujnu 1493. godine nalazio u Senju zbog

³³ Čupković, Zapis popa Martinca, 25, smatra da za popa Martinca Bernardin Frankapan „osim što je poistovjećen s narodom i književnim djelovanjem, simbolično označuje i samoga Krista”.

³⁴ Bonfini, ocjenjujući učinak Krbavske bitke, ističe i očaj u Hrvatskoj (kao pop Martinac), oslabljenu obrambenu sposobnost i glad završavajući neobičnim podatkom o povlačenju naroda „u pokrajinu između Save i Drave”: „In Croatia plena omnia luctus et lamentationum fuerunt, cum alii patrem, alii filium, alii fratrem, alii alium lugerent, ut sibi quisque sanguine et amore coniunctus erat; et cum nemo extaret, qui aut populantibus hostibus resisteret, aut aliis publicis necessitatibus consuleret, magna iam rerum omnium inopia afflictabantur, quae mala ut quoquo modo possent curarent, sese in provinciam, quae inter Savum et Dravum sita est, retulerint atque ita vim et impetum incursantium hostium evitarunt.” Šišić, „Rukovet spomenika”, 129, dokument III.1.c.

³⁵ Ludovik Crijević Tuberon, *Commentarii de temporibus suis*, prir. Vlado Rezar, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2001, 99 (knj. V). Motiv napuštenih polja, Divnićovo „victualia desunt”, susrećemo i na početku Fabreguesova pisma: „Rustici omnes qui remanserunt, vivunt in silvis. - Habeat pro certo Sanctitas Vestra, quod tota ista patria peribit, quia in oppidis non sunt victualia ad octo dies.”

³⁶ Šišić, „Rukovet spomenika”, 148-149, dokument II. 1. j.

frankapanske opsade grada. Fabreguesova su izvješća, kao svjedočenje iz prve ruke, priključena pismu koje je u ime pape Aleksandra VI. sastavio njegov tajnik Lodovico Podocathor (ili Podocatharo). Takva se cjelina širila sjevernom Italijom (Milano, Modena i Mantova) u prijepisima, a Rimskim Carstvom Njemačkoga Naroda u obliku letka - inkunabule (Beč, Johann Winterburg, nakon 2. listopada 1493. godine). Fabreguesovo pismo nakon Krbavske bitke prepisao je u svoju rukopisnu zbirku *Opus de antiquitatibus cum epitaphiis* (München, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 716) Hartmann Schedel, a na francuski ga je jezik preveo i u svoju kroniku uključio burgundski ljetopisac Jean Molinet.

Zbirka dokumenata o borbama Hrvata s Turcima, koju je prije osamdesetak godina prikupio i objavio Ferdo Šišić, upravo poziva na uspoređivanje tekstova o Krbavskoj bici. Takvoga uspoređivanja, koliko znamo, dosada nije bilo. Povjesničari su, dakako, procjenjivali *činjenice*, ali nije bilo analize književnoga oblikovanja (ideja, motiva, tona i strukture). Poticaj za analizu dali smo ovdje tražeći paralele Fabreguesovim idejama i riječima u drugim dokumentima. Našli smo ih i u vremenski bliskima, a stilski znatno dotjeranijim tekstovima Jurja Divnića i Lodovica Podocathara kao i u strukturi i motivima Zapisa popa Martinca te u latinskim povjesnicama domaćih autora Ludovika Crijevića Tuberona i Ivana Tomašića (koji, poput Fabreguesa, naglašavaju ideju „rasapa hrvatske zemlje”).

Antonio Fabregues about the Battle of Krbava

Neven Jovanović
Department of classical philology
Faculty of Humanities and Social Sciences
University of Zagreb
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb
Croatia
E-mail: neven.jovanovic@ffzg.hr

Summary

In early modern Latin prose of the Croatian-Hungarian Kingdom, the key genres that engaged with Turkish themes are first and foremost letters (reports) and speeches. This type of correspondence always includes foreigners, either as authors or as recipients. These foreigners were usually in the service of the Holy See (Poggio Bracciolini; Mikołaj Lasocki, Enea Silvio Piccolomini). Two important Latin testimonies of a traumatic event in Croatian history, defeat of the Croatian noble army in the battle against Ottomans on the field of Krbava near Udbina on 9 September 1493, fulfil all of these criteria. These testimonies are contained in the letters from the papal envoy Antonio Fabregues (or Fabregnes; later at the courts of Emperor Maximilian and King Vladislaus II Jagiellon) to the Holy Father, written in Senj on 8 and 13 September 1493. The reason of Fabregues' sojourn in Senj was the Frankopan siege of this town. Reports, as first-hand testimonies, were attached to the letter that, on behalf of Pope Alexander VI, was written by the papal secretary Lodovico Podocathor (Podocatharo). This ensemble then travelled through northern Italy (Milan, Modena, Mantua) in the form of transcripts and through the Holy Roman Empire in the form of broadsheet-incunabula (Vienna, Johann Winterburg, after 2 October 1493). Fabregues' letter following the Battle of Krbava was transcribed by Hartmann Schedel for his manuscript collection *Opus de antiquitatibus cum epitaphiis* (Munich, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 716), while the Burgundy annalist Jean Molinet translated it into French and included it into his chronicle. The composition and means of expression in Fabregues' letters are simple but dramatic: certain expressions and ideas (especially concerning 'the end of this country' and geopolitical threats) would resonate in other contemporary texts. Parallels may be found in contemporary yet stylistically much more elaborate texts authored by Juraj Divnić and Lodovico Podocathar, as well as in the structure and motifs of the Priest Martinac's Notes and Latin histories by local authors, Ludovik Crijević Tuberon and Ivan Tomašić.

Keywords: anti-Turkish literature, early modern history, papal diplomacy, written propaganda, literary parallels